

ATATÜRK'TE ULUSAL VE EVRENSEL BOYUTLARIYLA “BARIŞ” KAVRAMI

Doç. Dr. ÜNSAL YAVUZ

İnsan varoluşu ile birlikte, kendisini savaş içinde bulmuştur. İlk kez doğaya sonra çevresine karşı verdiği bu savaş, özde yaşamını, özlemine duyduğu en ideal biçimde sürdürmeye yönelikti. Giderek boyut kazanarak, bireyin doğal ve yaşamsal hak ve özgürlüklerinin yanısıra bu değerlere saygılı olunmasını arzulayan niteliği ile belki toplum açısından verilen savaşların en mutluluk verici olanı idi. Çünkü, bireyin ve toplumun geleceğinin sağlıklı, huzurlu ve güvence altında olmasına süreklilik kazandırma ana temasını oluştuyordu.

Acaba, özlemi duyulan, en ideal ölçülerde bir yaşam yaratma savaşı, başarısızlığa mahkûm mu idi? Veya “ideal” ne idi? Ne değildi? “İdeal” belki bir ütopya, ulaşılması güç bir kavram olarak algılanabilir. Ama, tüm güçlüklerle karşı, hiç olmazsa “ideal” olanın en yakınlarına ulaşabilmek de olanaksız mıdır?

Aslında, kişinin böyle bir savaşı başlatması doğası gereğidir. Bilinmeyen araştırma ve öğrenme içgüdüsü...Bu doğal olarak onu, araştırmaya, bulmaya, değerlendirmeye, öğrenmeye ve giderek “ideal”e ulaşmaya itecektir. Bu süreç içinde kişi kendini eğitirken aynı zamanda çevresini de eğitmekte ve bilinçlendirmektedir.

Çevrede ve dünyada özlenen “barış”ı bir ütopya olmaktan çıkarıp, gerçekleştirmek düşüncesi, kişiyi aynı yukardakine paralel bir süreci zorunlu kılan çalışmaya iterken, ona, aynı zamanda mutlu bir savaşı da başlatmış olmaktadır.

İnsanları mutluluğa ulaştırabilmenin, onları doğal ve yaşamsal hak ve özgürlüklerine sahip kılarak, insan olmanın onuruna yaraşır bir biçimde, uzun görünen ama gerçekte kısa olan yaşamlarını birlik ve beraberlik, huzur ve güven içinde geçirmelerinin ancak ve ancak “barış” ortamında olanaklı olduğuna inandırma ve buna sahip çıkma savaşıdır bu. Ve niteliği ile savaşların en mutlu olanıdır : Barış için Savaş...

“Savaş”ı da “barış”ı da başlatıp bitiren “insan”dır noktasından hareketle : “Savaş insanların fikirlerinde başlamaktadır. Bu nedenle “barış”ın

savunması da insanların fikirlerinde inşa edilmelidir” yaklaşımıyla “barış”ın gerçekleşmesinde eğitimin kaçınılmazlığına yarasında yer veren UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim-Bilim-Kültür Kurumu)’dan çok önceleri Atatürk 1937 yılında dünya barışının sağlanmasının temel öğelerini ve bunda “eğitim”in rolünü şöyle vurgulamaktaydı : “...eğer devamlı barış isteniyorsa insanların, insan kütlelerinin durumlarını iyileştirecek uluslararası önlemler alınmalıdır. İnsanlığın bütününün refahı, açlık ve baskının yerine geçmelidir. Dünya vatandaşları haset, açgözlülük ve kinden uzaklaşacak biçimde eğitilmelidirler...”¹

İnsan varlığına sevgisi, O’nun yaşamsal hak ve özgürlüklerine olan saygısı, O’nda “dünya vatandaşlığı” kavramının doğması sonucunu beraberinde getirmiştir. Zaten O, tüm yaşamını, kendini adadığı bu idealin gerçekleşmesi yolunda verdiği savaşımı geçirmemiş midir?

Mustafa Kemal, savaş denen felâket değil, felâketler zincirinin içinde yetişmiştir. Savaşların tüm yıkıcılığını, sefaletini, insanları nasıl insanlıklarından uzaklaştırdığını görmüş, yaşamıştır. Sonuçta umutla bağlanılmış beklentilerin, geleceklerin yerine yıkıntılar ve yıkıntıların altında kaybolup giden umutsuz, mutsuz, karamsar tablolara şahit olmuştur. İçinde yaşadığı ortam ve geçirdiği deneyimler, O’nu sadece ülkesinde değil dünyada “barış”ı gerçekleştirmeyi ilke edinen uzun bir savaşın içine itecektir. Bu da savaşların yıkıcılığından, toplumunu ve toplumlara uzak tutmayı amaçlayan ve “barış”ın özlemine duyan insanın doğal tepkisidir.

I. Dünya Savaşı’nın bitimini takiben Mustafa Kemal, bu kez ülkesini haksız işgallerden, ulusunu tutsak edilmişlikten kurtarmak için başlattığı Ulusal Bağımsızlık Savaşı’nın stratejisti ve yöneticisidir.

O’nda yeni bir devlet kurma ve bu devletin niteliklerinin ne olacağı fikri gençlik yıllarına uzanır. İmparatorluğun felâketli yıllarında, 1907’de “en iyi çözümün, dağılmakta olan imparatorluktan önce bir Türk Devleti çıkarmak”² olduğunu arkadaşlarına söylemektedir. Ve 1908’de Bulgar Türkoloğu Manolo’ya, “hayal kabul edilebilecek şeylerin hepsini bir gün başaracağını söyleyerek” kurmayı plânladığı yeni Türk Devleti’nin niteliklerinin ne olacağını şöyle sıralamaktadır : “Sultanlık kaldırılmalıdır. Devletin yapısı mütecanis bir temele dayanmalıdır. Din ve devlet birbirinden ayrılmalıdır. Doğru medeniyetinden ayrılıp Batı medeniyetine yönelmek zorundayız. Erkek ve kadın

¹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.III., 3B., Ankara, 1981.s.99

² A. F. Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, İstanbul, 1967.s.108

arasındaki farkı kaldırmalıyız. Böylece yeni bir toplum düzeni kurmalıyız. Batı uygarlığına girmemizi zorlaştıran yazıyı kaldırmalıyız. Latin alfabesini kabul etmeliyiz. Kıyafetimize kadar her noktada Batı'ya yönelmeliyiz. Emin olunuz ki bir gün bütün bu hedeflere ulaşacağız."³

O'nda daha gençlik yıllarında ideale dönüşmüş olan çağdaş ve uygar devlet kurma yolundaki düşüncelerini gerçekleştirebilmesi, başlangıçta "ulusal sınırlar içinde özgür ve bağımsız yaşamak"⁴ koşulunun sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla başlattığı Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın en sıcak yıllarında, 1921'de izleyeceği dış politikanın temel çizgisini, "Baylar, dış politikamızda dost bir devletin hukukuna saldırı yoktur. Ancak, hakkımızı, hayatımızı, memleketimizi, namusumuzu müdafaa ediyoruz, edeceğiz... Türkler bütün medenî milletlerin dostudur..."⁵ şeklinde belirtmektedir.

İtilâf devletlerin oyunları ile Anadolu'ya çıkan ve işgale cüret eden Yunan ordularını, 9 Eylül 1922 tarihinde, ilk ayak bastıkları yere doğru püskürtürken, İsmet Paşa'ya söylediği sözler, O'nun, izleyeceği dış politikanın temel esprisini ve "barış" kavramına olan özlemini yansıtmaktadır : "Ta uzaklarda kılıç artığı perişan Yunan askerlerinin, silâhlarını alıp canlarını kurtarmak için Ege kıyılarına doğru koştuklarını görüyorum. İsmet şunu bil ki : Yunan ordusunu perişan etmek suretiyle onlarla hesaplaşmış olduk. Fakat bu iş burada bitecek, ben, yakında Yunan lideri Venizelos'u memleketimize davet ederek Türk-Yunan dostluğunun temellerini atacağım. Çünkü, Ege'nin ve bütün dünyanın selâmeli için Türk ve Yunan milletlerinin dostça ve yanyana yaşamaları gerekir..."⁶

Açtığı savaşla batının yayılcı emellerine set çeken Atatürk, bunun bir gün tüm dünyadan yok olacağına inancı içinde, "Sömürgecilik yeryüzünden yok olacak ve yerlerine uluslar arasında hiçbir renk, din ve ırk ayrılığı gözetmeyen yeni bir uyum ve işbirliği çağı egemen olacaktır"⁷ derken, tüm insanları sevgi, dostluk ve kardeşlik ortamında biraraya getirecek olan evrensel boyutlara ulaşmış bir "barış" kavramının özlemini çekmektedir. Böylesine kaynaşmış bir dünyada insanlar, kendi sorunları olsun olmasın tüm so-

³ Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak, Atatürk-Bir Çağın Açılışı, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 1984.s.5

⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I.,3B. Ankara, 1981.s.184.

⁵ A.g.e.,s.236.

⁶ Sadi Irmak, Atatürk'ün Dünyadaki Yankıları. Harp Akademisi Atatürk Özel Bülteni, Ankara, 1981.

⁷ Mehmet Gönlübol-Cem Sar, Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası. Meb. Yay. İstanbul, 1973.

runlara sahip çıkacaklar ve tüm insanlığı tehdit edici boyutlara ulaşmadan çözümleyeceklerdir.

Sadece kendi ülkesi için değil, diğer ülkelerin de ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirebilmeleri için “barış” kaçınılmazdır. Çünkü, köklü islahat ve gelişmeler içinde bulunan bir memleketin hem kendisinde, hem çevresinde barış ve huzuru arzu etmesinden daha kolay açıklanabilecek bir durum olamayacağına⁸ kendisini inandırmıştır.

Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın bitimini takiben bu düşünceleri doğrultusunda, birkaç sene öncesine kadar ülkesini işgal ederek bağımsızlığına kasdetmiş olanlar da dahil olmak üzere uzak yakın bütün ülkelerle dostluk ilişkilerini başlatmıştır.

Lozan Barış Konferansı'nda çözümlenememiş sorunlar, izlediği dış politikanın temel esprisine uygun olarak, dünya siyasî konjonktüründeki gelişmeler yakından takip edilip değerlendirilerek, uluslararası plâformlarda girilen diplomatik taarruzlarla barışçıl yollardan çözüme ulaştırılmıştır. Yunanistan'la ekalliyetler sorunu, İngiltere ile Musul sorunu, boğazların yeni statüye kavuşturulması, diplomatik girişimleri O'nun sağlığında başlatılmış ama, çözümü ölümü sonrasına uzamış olan, Fransızlarla Hatay sorunu örneklerden sadece birkaçını oluşturmaktadır.

Dış politikasında hiçbir devletin hukukuna saldırı ve yayılmacılığın yer almadığını vurgulayan Atatürk, bu nitelikte olduğunu tarihsel örnekleriyle gördüğü İslâmcılık ve Turancılık siyasetlerini reddetmektedir : *“İslâmcılık ve Turancılık siyasasının başarı kazandığına ve dünyayı uygulama alanı yapabildiğine tarihte rastlanmamaktadır. Soy ayrımı gözetmeksizin, bütün insanlığı kapsayan tek bir dünya devleti kurma hırslarının sonuçları tarihte yazılıdır...İnsanlara her türlü özel duygularını ve bağlantılarını unutturup onları kardeşlik ve tam eşitlik içinde birleştirerek insanca bir devlet meydana getirme kuramının da kendine özgü koşulları vardır. Dünyanın bugünkü genel koşulları ve yüzyılların kafalarda ve karakterlerde yerleştirdiği gerçekler karşısında düşü olmak kadar büyük yanlı olamaz, tarihin dediği budur, bilimin, aklın, mantığın dediği böyledir”*⁹ diyerek tüm dikkatini ülke içinde gerçekleştirilmesi gereken amaçlar üzerinde toplamaktadır : *“...Ulusal sınırlarımız içinde her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup ulusun ve yurdun gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak ve gelişigüzel ulaşılamayacak istekler peşinde ulusu uğraştırmamak ve za-*

⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. C.I., 3B.Ankara, 1981.s.356.

⁹ Gazi Mustafa Kemal, Nutuk (Söylev).C.II (1920-1927). Ankara, 1984.s.586.

rara sokmamak uygarlık dünyasının uygarca ve insanca davranışı ve karşılıklı dostluğunu beklemektedir..."¹⁰

Çevre ve dünya ülkeleriyle kurulacak iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin belirlediği barışçı politika, ülkede toplumun yaşam düzeyini yükseltici, geleceğini güvence altına alıcı, huzurlu ve mutlu bir toplum yaratma yolunda sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınma girişimlerinin de dinamiğini oluşturacaktır.

İşte bu noktada O, iç politikayı dış politikadan soyutlamamakta, tam tersine, birbiriyle devamlı etkileşimde olduklarını, birincinin ikinciye dayandığı ayrıca onunla uyumlu olması gerektiğini vurgulamıştır.¹¹

Atatürk'ün iç politikada toplumsal barışın sağlanmasında temel gördüğü kavram "özgürlük"tür. Çünkü, ancak özgürlükçü bir ortamda, kişi üretebilecek, ülkenin düşün yaşama, ekonomik yaşama katkıda bulunabilecektir.

O'nda "özgürlük" kavramının ortaya çıkışı Harp Okulu'nu bitirip kıtaya çıktığı günlere uzanır. Baskıcı yönetime karşı olan tepkilerde yerini alırken ulaşmaya çalıştığı kavram "özgürlük"tür. 1906'da Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Selanik şubesini kurarken söylediği şu sözler anlamlıdır: "...Özgürlük olmayan ülkede ölüm, yıkılış vardır. Her ilerlemenin kurtuluşun anası özgürlüktür..."¹²

Aklı ve bilimi temel alan çağdaş uygarlıklara ulaşabilmenin ilk ve kaçınılmaz koşulu budur.

Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve ulusun tutsak edilmesi karşısında "özgürlük" kavramına bu kez "bağımsızlık" kavramı eşlik etmeye başlayacaktır. Aslında bu iki kavram O'nda etkileşim halindedir, birbirinin tamamlayıcısıdır.

Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın bitmesini takiben her bakımdan özgür bir toplum yaratılması konusunda çalışmalar başlayacaktır. Burada temel hedef: Çağdaş olmanın gereği, kişinin vazgeçilmez doğal ve yaşamsal, hak ve özgürlüklerini tarif edip saptamaktır.

Ancak bu da, demokratik sistemin bilimsellik sınırları içinde özgür irade ve akılcı düşünüşün sentezinin ürünü olan yasaların, devlet, toplum

¹⁰ A.g.e., s.587.

¹¹ A.g.e., s.585.

¹² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. C.II., 3B. Ankara, 1981.s.I.

ve kişi ilişkilerinin, karşılıklı hak ve görevlerinin uyumlu bir biçimde saptanması ve titizlikle uygulanması ile olanaklıdır.

Bu uyumu bilinçli bir şekilde kuran ve koruyan toplumlarda huzur, mutluluk ve ilerlemenin olduğunun¹³ inancı içinde ulusal egemenliğin "özgürlüğün de, eşitliğin de, adaletin de dayanak noktası olduğunu"¹⁴ vurgulamaktadır.

Yurtta barışı gerçekleştirmeye çalışırken ulusal egemenlik kavramından, başka deyişle kişiyi özgürleştirmekten yola çıkmaktadır. Çünkü, egemenliğin ulusta olduğu demokratik rejimlerde, kişi özgürce düşünecek, araştırarak, değerlendirecek sonunda gerçeğe ulaşacak ve eğitecektir.

O halde, ortaya bir soru çıkmaktadır : Özgürlük nedir?...

Atatürk, "başkalarınınkine tecavüz etmeden kişinin her türlü tasarrufla bulunmasıdır"¹⁵ şeklinde tarif ettiği özgürlüğü ikiye ayırmaktadır : 1) Kişinin nesnel çıkarlarıyla ilgili özgürlükler. Örneğin : Kişisel, meskenin saldırıdan korunması, mal-mülk edinme, ticaret, çalışma, zanaat v.b.,2) Kişinin düşün yaşamındaki hakları. Örneğin : İnanç, toplanma, basın, cemiyet kurma, eğitim.¹⁶ Burada özellikle üzerinde duracağımız inanç özgürlüğü, herkesin istediğini düşünmek, istediğine inanmak, kendisine mahsus siyasî bir fikre sahip olmak, mensup bulunduğu bir dinin icaplarını yapmak veya yapmamak hak ve özgürlüğüne sahiptir. Ancak, âyinlerin, kamu düzenine ve ahlâk kurallarına karşı olamayacağı gibi siyasî gösteri şekline dönüştürülemeyeceği de¹⁷ vurgulanmıştır.

Eleştiri, toplanma ve basın özgürlükleri gibi demokratik sistemin temelini oluşturan özgürlüklerin tarifi titizlikle yapılmış ve sınırları belirlenmiştir.¹⁸ Bu özgürlüklerden herhangi birinin sınırlanması, baskı altına alınması veya daha kötü bir ihtimalle ortadan kaldırılması toplumsal rahatsızlıkları davet ederek iç barışı tehdit edebilecektir.

İşte tüm bu özgürlüklerin ifadesini bulduğu Halkçılık İlkesi yeni Türk Devleti'nin niteliklerini oluşturan diğer beş ilkenin tamamlayıcısı, sosyal

¹³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. C.I. 3B. Ankara, 1981.s.308

¹⁴ A.g.e., s.308.

¹⁵ Prof. Dr. Afetinan, Medenî Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları. Ankara, 1969.s.50.

¹⁶ A.g.e.,s.56.

¹⁷ A.g.e., s.56.

¹⁸ A.g.e., s.57. v.d.

dayanışma ve toplumsal barışın vazgeçilmez bir koşulu olarak Anayasa'daki yerini almıştır.

Atatürk'ün ölümünü takiben, yeni Türk Devleti O'nun "Yurtta Barış, Dünyada Barış" prensibi doğrultusunda, iç ve dış politika ilkelerine titizlikle sadık olarak hem toplumsal barışa sahip çıkmakta, hem de bölgesel barışa katkılarını sürdürmektedir.